

УДК 37.01.1:37.036

DOI: 10.33216/2220-6310/2025-111-1-157-165

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Н. С. Сідаш

ORCID 0000-0002-4569-4611

У статті досліджується аксіологічний потенціал мистецтва як ключового чинника формування та збереження духовних та культурних цінностей сучасного суспільства. Обґрунтовується необхідність переходу від вузькоестетичного сприйняття мистецтва до його розгляду як дієвого інструменту ціннісної соціалізації, спрямованого на розвиток моральної самоідентифікації особистості та зміцнення колективного культурного коду. У ході роботи застосовано міждисциплінарний підхід: філософсько-герменевтичний аналіз концепцій аксіології та творчості, культурологічна рефлексія феномену сакрального та суспільного мистецтва, а також педагогічний огляд практик впровадження мистецького компонента в освітні програми. Виявлено механізми ціннісної актуалізації – символічний, емоційно-перцептивний та рефлексивний – через які художні образи трансформують індивідуальний та колективний досвід, сприяючи розвитку критичного мислення, етичної чутливості та екзистенційної рефлексії. Особливу увагу приділено ролі сакрального мистецтва у підтримці духовної спадкоємності та суспільного мистецтва як засобу зміцнення культурної ідентичності та солідарності.

Результати дослідження підтверджують, що системне включення художньої практики до соціокультурної та освітньої політики створює умови для сталого та гуманістично орієнтованого розвитку, виступаючи надійним бар'єром проти духовної дезорієнтації та ціннісної фрагментації, характерних для постмодерну.

Ключові слова: аксіологія, художня творчість, духовні цінності, культурна ідентичність, сакральне мистецтво, соціальна інтеграція, ціннісна трансляція.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах соціокультурного ландшафту ХХІ століття, що стрімко змінюється, мистецтво набуває не тільки естетичної, але насамперед аксіологічної

значущості. В умовах глобалізаційних процесів, цифрової трансформації та зростаючої духовної фрагментації суспільства актуалізується потреба у надійних ціннісних орієнтирах, які сприяють формуванню моральної суб'єктності особистості та збереженню культурної спадкоємності. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення аксіологічного потенціалу мистецтва як засобу духовного та культурного відтворення суспільства.

Мистецтво не просто відображає реальність, але активно конститує ціннісний простір культури, служачи медіатором між індивідуальним досвідом та колективною пам'яттю. Воно формує і транслює уявлення про Добро, Красу, Справедливість, Свободу, Гідність – універсальні категорії, що лежать в основі духовного життя. Через символічну мову художнього образу, емоційний вплив та залучення до творчого процесу мистецтво сприяє розвитку критичного мислення, естетичної чутливості та здатності до екзистенційної рефлексії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Попри велику кількість досліджень, присвячених естетичному та виховному потенціалу мистецтва, залишається недостатньо вивченим питання аксіологічної функції мистецтва в контексті сучасної духовної та культурної трансформації. Зокрема, ще не повною мірою досліджено механізми, через які мистецтво здатне здійснювати ціннісну трансляцію в умовах глобалізаційних викликів, інформаційної надмірності та фрагментації культурного простору. Увага до сакрального та суспільного мистецтва як чинників культурної ідентичності й моральної стабільності є новим фокусом, що визначає актуальність і наукову новизну даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

У контексті сучасного дискурсу духовного відродження та культурної стійкості мистецтво розглядається не лише як естетична сфера, а як дієвий інструмент ціннісної трансляції. Візуальне та сакральне мистецтво осмислюється як простір формування духовної ідентичності, міжкультурного діалогу та моральної саморефлексії (Goud, 2020; Hao, 2024; Zhang, & Qian, 2024).). Вчені акцентують на ролі мистецтва у консолідації спільнот, формуванні емпатії й подоланні соціальної ізоляції (Kashaka, 2024; Perkins et al., 2021).

Мистецтво розглядається як інструмент духовного та морального виховання у системі освіти, де художня діяльність виступає засобом формування особистісної ідентичності (Minyar-Beloroucheva, Sergienko, Vishnyakova, Vishnyakova, & Anossova, 2021). Вчені підкреслюють значення

сакрального мистецтва як носія ключових цінностей у практиці переосмислення візуальної культури (Dominte, Vraciu, Sojosea, & Onica, 2017). Ці дослідження формують методологічне підґрунтя для актуалізації аксіологічного виміру мистецтва, проте залишаються фрагментарними у контексті системного аналізу механізмів ціннісної соціалізації. Саме на цю проблему спрямована дана стаття.

Мета статті. Дослідження спрямовано на виявлення механізмів, якими мистецтво реалізує свій аксіологічний потенціал, сприяючи формуванню духовної суб'єктності, культурної ідентичності і стійких ціннісних установок. У центрі аналізу – мистецтво як багаторівневий феноменологічний простір, у якому перетинаються філософські, педагогічні, теологічні та культурологічні аспекти формування цінностей у суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті загострення духовних викликів, зумовлених процесами глобалізації та домінуванням масової культури, особливої наукової ваги набуває проблема формування ціннісної орієнтації молодого покоління засобами мистецтва. Мистецтво постає як ефективний чинник конструювання соціального ідеалу, що спрямовує особистість до засвоєння вищих духовних смислів. М. Аллаярова стверджує, що без активної участі у мистецько-творчому процесі, який синтезує об'єктивну реальність та суб'єктивне переживання, повноцінний духовний і культурний розвиток особистості є неможливим. Вчена звертає увагу, що домінування побутових і конфліктних тем у сучасному мистецтві (зокрема у форматі телесеріалів) сприяє відчуженню суспільства від автентичної культурної спадщини. Це явище розглядається як прояв аксіологічної деградації, що протиставляється потенціалу мистецтва як потужного виховного інструмента духовної соціалізації (Allayarova, 2023).

Дослідники вказують на девальвацію традиційних культурних та духовних цінностей. У цьому контексті сакральне мистецтво позиціонується як ключова аксіологічна категорія, здатна стати опорою у переосмисленні візуальної культури, духовної спадщини та художньої практики. Вчені розглядають сакральне мистецтво як джерело трансцендентного сенсу, сприяє формуванню духовної суб'єктності особистості. Позначається ідея «сакральної географії» як просторової локалізації цінностей, де сакральне стає частиною візуального ландшафту та колективної пам'яті. Через викладання та художню практику формується ціннісна стійкість, орієнтована на повагу до традицій, духовної спадщини та культури. Це робить сакральне мистецтво не просто об'єктом вивчення, а й активним агентом духовної та культурної соціалізації. Автори гостро критикують естетизацію,

комерціалізацію та девальвацію традицій, виступаючи за повернення до високих мистецьких та духовних стандартів. Це перегукується з філософськими підходами Ханса Зедльмайра та Мірчі Еліаде, які наголошують на необхідності відновлення сакрального мистецтва (Dominte, Vgaciu, Sojosea, & Onica, 2017).

О. Отич розглядає аксіологічний потенціал мистецтва через його здатність ініціювати творчу трансценденцію: перетворення матеріального на духовне, біологічного на культурне, повсякденного – на сакральне. Автор приділяє особливої уваги ролі мистецтва у процесі культурної соціалізації, адже мистецтво сприяє засвоєнню культурного коду, збереженню етнічної ідентичності та водночас розвитку відкритого міжкультурного діалогу. Це робить його значним чинником у формуванні як індивідуальної, так і колективної системи цінностей (Otych, 2017).

А. Мініар-Белоручева, П. Сергієнко, О. Вишнякова, Е. Вишнякова та О. Аносова розглядають мистецтво, як інструмент ціннісної соціалізації. У контексті глобальних екологічних, соціальних, антропологічних викликів мистецтво в системі освіти набуває особливої місії: не просто передавати інформацію, а виховувати здатність до критичного мислення, естетичного сприйняття та екзистенційної рефлексії. Ці завдання тісно пов'язані з аксіологічним потенціалом мистецтва, який проявляється у прагненні гармонії, сенсу, гуманізму. Описана у статті модель навчання спрямована розвиток індивідуальності студента. Подібно до художньої творчості, формування духовних та культурних якостей здійснюється через індивідуальну рефлексію, вибір, пошук сенсу, що надає навчанню естетико-аксіологічний вектор (Minyar-Belouchcheva, Sergienko, Vishnyakova, Vishnyakova & Anossova, 2021).

Дослідження М. Хао демонструє високий потенціал мистецтва як медіатора духовних орієнтирів та культурної ідентичності у суспільному просторі. Суспільне мистецтво розглядається автором не тільки як візуальне оформлення середовища, але перш за все як форма вираження та закріплення базових соціокультурних установок. Підкреслюється його роль: формуванні культурної ідентичності (через символічні образи, відомі артефакти); передачі моральних та історичних наративів (традиційні сюжети, цінності сталого розвитку тощо); посилення культурної рефлексії. Таким чином, суспільне мистецтво виконує аксіологічну функцію, стаючи інструментом культурної педагогіки та етичної комунікації. Аналізуючи взаємодію суспільного мистецтва з соціокультурними структурами, автор наголошує на його здатності пробуджувати духовну чуйність індивідів через: естетичне переживання (як форма сакрального досвіду); залучення до колективної творчості (формування почуття власності); діалог культур та поколінь. Ці

аспекти говорять про духовну трансценденцію художнього досвіду, що виходить за рамки утилітарного та функціонального та вступає у сферу сенсоутворення та екзистенційного осмислення. Таким чином, мистецтво стає не просто об'єктом споглядання, а простором взаємодії та духовного зростання, у тому числі через спільну творчу участь, що посилює його аксіологічний потенціал (Нао, 2024).

Центральним елементом дослідження Й. Гауда виступає твердження, що мистецтво здатне стати не просто об'єктом естетичного сприйняття, але простором спіритуального досвіду, в якому людина вирішує екзистенційні питання. Така позиція розширює традиційне розуміння мистецтва, наближаючи його до сакральної практики. У цьому контексті аксіологічний потенціал виявляється через інтенсифікацію буттєвого досвіду; через символічну конкретизацію (поезія, живопис, музика) мистецтво надає промова «ординарного» світу глибинний зміст. Візуальні та літературні твори стають свого роду медіаторами між профаним та сакральним, між внутрішнім та зовнішнім, між «Я» та Іншим. Й. Гауд вказує, що саме така здатність мистецтва визначає його духовну силу та культурну значущість. На іншому рівні аналізу, на рівні сенсу, автор наголошує, що мистецтво не так надає відповіді, як ставить питання (Goud, 2020).

Дослідники вказують, що як візуальне мистецтво у релігійному контексті виконує не лише естетичну, а й глибоку аксіологічну функцію – сприяє формуванню, закріпленню та трансформації духовних та культурних цінностей. Візуальне мистецтво у релігійній традиції сприймається як медіатор сакрального досвіду, здатний передавати цінності, які неможливо висловити словами. Через іконографію, ритуальні образи та культурні символи здійснюється: візуалізація ключових духовних розуміння (віра, страждання, спасіння, любов); закріплення колективної ідентичності; передача етичних та світоглядних орієнтирів. Таким чином, релігійне мистецтво формує стійку аксіологічну платформу, що відображає та зміцнює духовну структуру суспільства (Zhang, & Qian, 2024).

Вчені вказують на високий аксіологічний потенціал мистецтва, адже аксіологія – як філософія цінностей – є методологічною основою сучасної художньої освіти, спрямованої на гуманізацію особистості та зміцнення національного культурного коду. Мистецтво розглядається не як автономна естетична практика, а як носій та транслятор моральних, культурних та духовних цінностей. Через художні форми (музику, живопис) здійснюється інтеграція індивіда до ціннісного простору суспільства, що сприяє формуванню особистої ідентичності, а також розвитку критичного та творчого мислення. Мистецтво, будучи аксіологічним феноменом, відіграє ключову роль у формуванні духовних та культурних цінностей,

забезпечуючи наступність, ідентичність та стійкість культурного розвитку суспільства (Bodrova, Horbenko, Hryzohlavova, Huifang, & Ran, 2022).

Д. Кашака розглядає мистецтво як медіатор колективної ідентичності, здатний до трансформації суспільної свідомості через репрезентацію цінностей, символів та історичної пам'яті. Через спільну художню творчість члени спільноти формують образи, у яких відбиваються духовні та культурні пріоритети групи. Це свідчить про ціннісну (аксіологічну) функцію мистецтва як форми вираження колективного сенсу (Kashaka, 2024).

Дослідники також розглядають мистецтво як інструмент подолання соціальної ізоляції та каталізатора емпатії. Емоційне включення, що виникає при сприйнятті та створенні мистецтва, сприяє формуванню відчуття солідарності, взаємодопомоги та причетності – базових моральних категорій, що закріплюють духовні цінності у співтоваристві. Дослідники акцентують на терапевтичній функції мистецтва, підкреслюючи його значення у підтримці душевного та тілесного здоров'я, що також може бути інтерпретовано через призму аксіології як турбота про внутрішній світ людини та утвердження цінності життя як такого (Perkins et al., 2021).

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Проведене дослідження підтвердило, що мистецтво є не лише сферою естетичного вираження, а й потужним аксіологічним ресурсом, здатним формувати, транслювати та актуалізувати духовні та культурні цінності в умовах сучасних викликів. У процесі художньої творчості та сприйняття творів мистецтва відбувається не лише естетичне переживання, а й екзистенційна рефлексія, що сприяє формуванню цілісної особистісної ідентичності, осмисленню моральних орієнтирів та духовної самоідентифікації. Встановлено, що аксіологічний потенціал мистецтва реалізується на кількох рівнях: у функції засобу індивідуального духовного зростання та самопізнання; механізму культурної соціалізації та трансляції цінностей; простору формування колективної ідентичності й символічної єдності суспільства; інструмента протидії духовній дезорієнтації, спричиненій глобалізаційними процесами, медіа-комерціалізацією та девальвацією традиційних смислів.

Особливої уваги набуває сакральне та суспільне мистецтво, яке формує стійку символічну інфраструктуру духовного простору, а також сприяє збереженню історичної пам'яті та морального контексту культури. Роль мистецтва в освітній системі вимагає осмислення в руслі аксіологічно орієнтованих підходів, спрямованих на виховання особистостей, здатних до критичного мислення, етичної чутливості та культурної емпатії.

Література

1. Allayarova, M. M. (2023). Artistic Creativity as a Phenomenon of Culture and Spirituality (Axiological Approach). *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 1(2), 10–14.
2. Bodrova, T., Horbenko, S., Hryzohlazova, T., Huifang, L., & Ran, J. (2022). *Axiological guidelines for art education*. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 12(26), 174-179. Retrived from https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120126/papers/A_31.pdf (дата звернення: 02.04.2025).
3. Dominte, G. M., Vraciu, M., Cojoclea, B., & Onica, S. (2017). Sacred art, a core value in the cultural-artistic rethinking and visual practice. In C. Ignatescu, A. Sandu, & T. Ciulei (Eds.), *Rethinking Social Action. Core Values in Practice* (pp. 210-219). LUMEN Proceedings. <https://doi.org/10.18662/lumproc.rsacvp2017.20>
4. Goud, J. (2020). Art and spirituality: Explored on the levels of experience, meaning and research. *Perichoresis*, 18(3), 21-32. <https://doi.org/10.2478/perc-2020-0014>
5. Hao, M. (2024). The integration of public art and social and cultural values. *Highlights in Art and Design*, 5(3), 4-6. <https://doi.org/10.54097/74dezh34>
6. Kashaka, N. D. (2024). The role of art in building community identity and health. *Research Output Journal of Education*. 4 (2): 49-54, <https://doi.org/10.59298/ROJE/2024/424954>
7. Minyar-Belouroucheva, A. P., Sergienko, P. I., Vishnyakova, O. D., Vishnyakova, E. A., & Anossova, O. G. (2021). Axiological approach to developing spirituality and morality in the process of L2 PR education. *SHS Web of Conferences*, 103, 01024. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110301024>
8. Otych, Olena (2017) The art as means of upbringing of spirituality of personality in globalized society. *Наукові записки Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка*, 152. pp. 28-3 1 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706512/> (дата звернення: 02.04.2025).
9. Perkins, R., Mason-Bertrand, A., Tymoszuk, U., Spiro, N., Gee, K., & Williamon, A. (2021). Arts engagement supports social connectedness in adulthood: findings from the HEartS Survey. *BMC public health*, 21(1), 1208. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11233-6>
10. Zhang, H., & Qian, C. Z. (2024). The interplay of religion and the visual arts: A bibliometric network analysis (1991-2023). *Religions*, 15(4), 481. <https://doi.org/10.3390/rel15040481>

References

1. Allayarova, M. M. (2023). *Artistic Creativity as a Phenomenon of Culture and Spirituality (Axiological Approach)*. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 1(2), 10–14 (eng).
2. Bodrova, T., Horbenko, S., Hryzohlazova, T., Huifang, L., & Ran, J. (2022). *Axiological guidelines for art education*. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 12(26), 174-179. Retrived from

- https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120126/papers/A_31.pdf (date of appeal: 02.04.20254) (eng).
3. Dominte, G. M., Vraciu, M., Cojoclea, B., & Onica, S. (2017). Sacred art, a core value in the cultural-artistic rethinking and visual practice. In C. Ignatescu, A. Sandu, & T. Ciulei (Eds.), *Rethinking Social Action. Core Values in Practice* (pp. 210-219). LUMEN Proceedings. <https://doi.org/10.18662/lumproc.rsacvp2017.20> (eng).
 4. Goud, J. (2020). Art and spirituality: Explored on the levels of experience, meaning and research. *Perichoresis*, 18(3), 21-32. <https://doi.org/10.2478/perc-2020-0014> (eng).
 5. Hao, M. (2024). The integration of public art and social and cultural values. *Highlights in Art and Design*, 5(3), 4-6. <https://doi.org/10.54097/74dezh34> (eng).
 6. Kashaka, N. D. (2024). The role of art in building community identity and health. *Research Output Journal of Education*. 4(2):49-54, <https://doi.org/10.59298/ROJE/2024/424954> (eng).
 7. Minyar-Belouroucheva, A. P., Sergienko, P. I., Vishnyakova, O. D., Vishnyakova, E. A., & Anossova, O. G. (2021). Axiological approach to developing spirituality and morality in the process of L2 PR education. *SHS Web of Conferences*, 103, 01024. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110301024> (eng).
 8. Otych, Olena (2017) The art as means of upbringing of spirituality of personality in globalized society. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho Derzhavnoho Pedagogicheskoho Universytetu imeni V. Vynnychenka*, 152. pp. 28-31 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706512/> (date of appeal: 02.04.20254) (eng).
 9. Perkins, R., Mason-Bertrand, A., Tymoszyk, U., Spiro, N., Gee, K., & Williamon, A. (2021). Arts engagement supports social connectedness in adulthood: findings from the HEartS Survey. *BMC public health*, 21(1), 1208. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11233-6> (eng).
 10. Zhang, H., & Qian, C. Z. (2024). The interplay of religion and the visual arts: A bibliometric network analysis (1991-2023). *Religions*, 15 (4), 481. <https://doi.org/10.3390/rel15040481> (eng).

AXIOLOGICAL POTENTIAL OF ART IN FORMING SPIRITUAL AND CULTURAL VALUES

N.S. Sidash

The article explores the axiological potential of art as a key factor in the formation and preservation of spiritual and cultural values of modern society. The need to move from a narrowly aesthetic perception of art to its consideration as an effective tool of value socialization aimed at the development of moral self-identification of the individual and strengthening the collective cultural code is substantiated. An interdisciplinary approach is applied in the course of the work: philosophical and hermeneutic analysis of the concepts of axiology and creativity, culturological reflection of the phenomenon of sacred and public art, as well as a pedagogical review of the practices of introducing the artistic component into educational programs. The mechanisms of value actualization (symbolic, emotional-perceptual and reflective) are identified, through which artistic images transform

individual and collective experience, contributing to the development of critical thinking, ethical sensitivity and existential reflection. Particular attention is paid to the role of sacred art in supporting spiritual continuity and public art as a means of strengthening cultural identity and solidarity.

The results of the study confirm that the systematic inclusion of artistic practice in socio-cultural and educational policies creates conditions for sustainable and humanistically oriented development, acting as a reliable barrier against spiritual disorientation and value fragmentation characteristic of postmodernity.

Keywords: *axiology, artistic creativity, spiritual values, cultural identity, sacred art, social integration, value transmission.*

Сідаш Наталія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ, Україна). E-mail: sidash@snu.edu.ua

Sidash Nataliia Serhiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Foreign Philology and Translation Chair, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Kyiv, Ukraine). E-mail: sidash@snu.edu.ua